

Οι γλώσσες δεν είναι σαν το νερό, όλες για όλους. Άλλες είναι για πολλούς και άλλες για λίγους.

Το νερό, οι γλώσσες και τα νήπια των Αρριανών

Του Σπύρου Α. Μοσχονά*

Συμβαίνει καμιά φορά από τη στοίβα με τα δημοσιεύματα του Τύπου για τα «μεγάλα» και ελληνοπρεπή γλωσσικά ζητήματα να ξεπέφτουν κανά δυο αποκόμματα με ενδιαφέρουσες ειδήσεις. Οι ειδήσεις αυτές αντιμετωπίζονται συνήθως σαν μικρές παραδοξότητες.

Δύο τέτοιες ειδήσεις θα παρουσιάσουμε εδώ, μαζί με ένα περίγραμμα για τη συνδυασμένη κατανόησή τους. Η πρώτη αφορά την υδροδότηση ενός σχολείου. Μας λέει ότι οι γλώσσες δεν είναι σαν το νερό, όλες για όλους· άλλες είναι για πολλούς και άλλες για λίγους. Η δεύτερη είδηση αναφέρεται στα νήπια του πολύ κοντινού μας δορυφόρου των Αρριανών. Οι γονείς εκεί φοβούνται να στείλουν τα παιδιά τους στο νηπιαγωγείο. Και οι δύο ειδήσεις αφορούν περιστατικά της Θράκης. Απέχουν χρόνο η μία από την άλλη.

Είδηση πρώτη: «ΕΚΟΨΕ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΕΚΔΙΚΗΘΕΙ. Μειονοτικός δήμαρχος διέκοψε την υδροδότηση Γυμνασίου, επειδή δε γίνονται μαθήματα στην Τουρκική γλώσσα» («Μακεδονία» 1-3-2000· βλ. και «Βραδυνή» 25-2-2000). Ο δήμαρχος Μύκης Μουσταφά Αγγά, αρνείται να υδροδοτήσει το γυμνάσιο Σμίνθης, ορεινής κοινότητας που υπάγεται στο δήμο του. Οι μαθητές αντιδρούν με κατάληψη διαρκείας του σχολείου και πορεία έξω από το δημαρχείο Μύκης. Κρατούν πανό «με ελληνικούς και πομακικούς [sic] χαρακτήρες», όπου αναγράφεται: «Ο ΘΕΟΣ ΕΔΩΣΕ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΕ ΟΛΟΥΣ». Εισαγγελική παρέμβαση.

Είδηση δεύτερη: «ΥΠΟΠΤΟ ‘ΣΑΜΠΟΤΑΖ’ ΣΕ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ. Παράγοντες της μειονότητας ματαιώνουν τη λειτουργία νηπιαγωγείου στη Ροδόπη. Καταδικάζουν τα παιδιά των μουσουλμάνων σε αναλφαβητισμό» («Μακεδονία» 6/4/2001). Στο «προσφάτως ανακαινισμένο» νηπιαγωγείο του Δήμου Αρριανών οι δύο διορισμένες νηπιαγωγοί, μία χριστιανή και μία μουσουλμάνα, υποδέχονται καθημερινά δύο παιδάκια μόνο. Τα άλλα παιδιά οι γονείς τους δεν τα στέλνουν στο νηπιαγωγείο, υποκύπτοντας σε «απειλές παραγόντων της μειονότητας», που θεωρούν ότι η παρουσία της μουσουλμάνας δασκάλας είναι μόνο για τα προσχήματα.

Μπορούμε να συνδυάσουμε κάπως τις δύο αυτές ειδήσεις, τις γλώσσες, το νερό, και τα νήπια των Αρριανών.

Πρώτα λίγα πραγματολογικά στοιχεία: Και τα δύο δημοσιεύματα αφορούν την εκπαίδευση της «μουσουλμανικής μειονότητας της δυτικής Θράκης», όπως συνήθως περιγράφεται με τον θρησκευτικό της όρο – η περιγραφή της θα ήταν ακριβέστερη, αλλά όχι ενιαία, με όρους εθνοτικούς και γλωσσικούς. Η μειονότητα αυτή περιλαμβάνει τουρκόφωνους, πομακόφωνους, και ρομανόφωνους («τσιγγάνους»). Δεν αναγνωρίζονται όλοι αυτοί με τα ίδια εθνοτικά χαρακτηριστικά: έντονη, για παράδειγμα, είναι η κίνηση προσεταιρισμού των πομακόφωνων και από τις δύο «ενδιαφερόμενες μεριές», την ελληνική και την «τουρκογενή».

Και τα δύο δημοσιεύματα αφορούν την εκπαίδευση της μουσουλμανικής μειονότητας, παραδόξως όμως κανένα δεν αφορά στη λεγόμενη «μειονοτική εκπαίδευση». Μέχρι σήμερα η μειονοτική εκπαίδευση γίνεται αποκλειστικά σε δημοτικά σχολεία, μόνο για παιδιά της μειονότητας, και είναι δίγλωσση και χωρισμένη: περιλαμβάνει τη διδασκαλία της ελληνικής και ορισμένων μαθημάτων στα ελληνικά παράλληλα με τη διδασκαλία της τουρκικής και ορισμένων μαθημάτων στα τουρκικά, από «χριστιανό» και «μουσουλμάνο» δάσκαλο αντιστοίχως. Η μειονοτική εκπαίδευση δεν συνεχίζεται στο γυμνάσιο και δεν αρχίζει από το νηπιαγωγείο. Αρχίζει και σταματάει στο δημοτικό.

Και τα δύο δημοσιεύματα λοιπόν αναφέρονται σε απόπειρες συνέχισης της εκπαίδευσης της μειονότητας, προς τα πάνω – στη μέση εκπαίδευση – και από τα κάτω – στην προσχολική αγωγή. Είναι όμως μειονοτική μια τέτοια εκπαίδευση της μειονότητας;

Στην περίπτωση του γυμνασίου Σμίνθης, ο εκπρόσωπος μιας «ισχυρής» μειονοτικής γλώσσας, της τουρκικής, μοιάζει να συγκρούεται με τους νεαρότερους ομιλητές και εκπροσώπους μιας διαλέκτου, της πομακικής, γύρω από και μέσα σε ένα περιβάλλον, το σχολείο, στο οποίο μπορεί να μιλιούνται αλλά δεν διδάσκονται ούτε η μία ούτε η άλλη γλώσσα. Δεν υπάρχει μειονοτική μέση εκπαίδευση – μόνο πλειονοτική. Ως υπερασπιστές της πλειονοτικής εκπαίδευσης εμφανίζονται στην προκειμένη περίπτωση οι πομακόφωνοι μαθητές.

Στη δεύτερη περίπτωση τώρα, οι γονείς των νηπίων των Αρριανών μοιάζουν να αντιμετωπίζουν με καχυποψία ή «κάτω από οργανωμένη πίεση» ένα προσχολικό περιβάλλον, το νηπιαγωγείο, στο οποίο δεν μπορεί παρά να μιλιέται και να ακούγεται η μητρική γλώσσα των παιδιών, όποια και να 'ναι αυτή. Πόσο δικαιολογημένη είναι η καχυποψία της μειονότητας των Αρριανών για το άριο νηπιαγωγείο; Δεν ξέρουμε. Αλλά πόσοι Έλληνες γονείς θα στέλνανε τα βλαστάρια τους σε νηπιαγωγείο που δεν μιλιέται η ελληνική γλώσσα;

Και οι δύο εκπαιδευτικές απόπειρες μοιάζουν λοιπόν να πέφτουν στο κενό, με έντονους τριγμούς και αντιδράσεις. Δεν γνωρίζουμε την «πολιτική βούληση» που δρομολογεί τέτοιες εκπαιδευτικές απόπειρες. Και τα δύο δημοσιεύματα πάντως αφήνουν να εννοηθεί ότι η πλειονοτική εκπαίδευση είναι ο μόνος δρόμος για να «μάθουν γράμματα» τα παιδιά της μειονότητας. Από επίσημα και ημι(αν)επίσημα χείλη ακούγεται πολύ συχνά ότι η πλειονοτική εκπαίδευση, η εκπαίδευση των δημόσιων σχολείων ανά τη χώρα, είναι, όπως λέγεται, η μόνη «διέξοδος» για κάθε είδους μειονότητες, κάθε είδους αλλόγλωσσες ή αλλόθρησκες ομάδες. Μπορεί. Αλλά τότε γιατί η προσχολική αγωγή να μην αντιμετωπίζεται σαν στενωπός που αναπόφευκτα οδηγεί στην πλειονοτική εκπαίδευση;

Ένα πρόσθετο ιστορικό στοιχείο ίσως ενδιαφέρει τον φιλομαθή αναγνώστη.

Τη μόνη γνωστή περίπτωση οργανωμένης προσφοράς προσχολικής αγωγής σε μειονότητες την απομονώνει και την περιγράφει ο δημοσιογράφος Τάσος Κωστόπουλος στην εμπεριστατωμένη μονογραφία του «Η απαγορευμένη γλώσσα: Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία» (εκδ. Μαύρη Λίστα, Αθήνα, 2000). Είναι η αποτυχημένη ιδέα ενός όχι πολύ μακρινού ελληνικού κράτους για τη δημιουργία ολοήμερων «νηπιτροφείων», με δηλωμένο σκοπό «την εξημέρωση των ηθών και την ολοσχερή εξελληνισμό» των νηπίων μιας άλλης μειονότητας, της σλαβομακεδονικής.

* Ο Σπ. Μοσχονάς είναι λέκτορας γλωσσολογίας στο Τμήμα Ε.Μ.Μ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών.